

ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΙ ΡΙΖΟΒΟΥΝΙΟΥ (ΑΡΧΑΙΕΣ ΒΑΤΙΕΣ)

ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΙ ΡΙΖΟΒΟΥΝΙΟΥ

Π.Ε. ΠΡΕΒΕΖΗΣ (ΑΡΧΑΙΕΣ ΒΑΤΙΕΣ)

Ι. Η ΘΕΣΗ & ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ

Ο λόφος «Καστρί» με μέγιστο υψόμετρο 187μ., αποτελεί τη νοτιοανατολική απόληξη της οροσειράς Ζαρκοράχη – Τσούκα Ποδογόρας, που οριοθετεί από τα ανατολικά την περικλειστη από βουνά πεδιάδα του Θεσπρωτικού, η οποία κατά την αρχαιότητα αποτελούσε τμήμα της Κασσωπαίας. Από τη φυσικά οχυρή αυτή θέση επιτυγχάνεται ο έλεγχος της λεκάνης του σημερινού Θεσπρωτικού αλλά και ενός σημαντικού κατά την αρχαιότητα δρόμου, που από τα παράλια του Αμβρακικού οδηγούσε στη Δωδώνη και στο εσωτερικό της Ηπείρου.

Ελάχιστες είναι κατά βάση οι ερευνητικές εργασίες που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα στον αρχαιολογικό χώρο του Καστριού. Τα ερείπια στον λόφο και κυρίως τα εντυπωσιακά πολυγωνικά τείχη προσέλκυαν το ενδιαφέρον Ευρωπαίων περιηγητών του 19ου αιώνα, όπως ο William M. Leake, ο François C.H.L. Pouqueville και ο Thomas S. Hughes, οι οποίοι κατά την έκδοση των ταξιδιωτικών τους οδοιπορικών περιέλαβαν σύντομες περιγραφές των αρχαίων λειψάνων.

Τη δεκαετία του 1930 αποτυπώθηκε για πρώτη φορά τοπογραφικά ο οχυρωματικός περίβολος από την Τοπογραφική Διεύθυνση του Υπουργείου Γεωργίας.

Η πρώτη επιστημονική αναφορά στις αρχαιότητες του Καστριού έγινε από τον N.G.L. Hammond το 1967 στη μονογραφία του για την Ήπειρο, στην οποία μεταξύ των άλλων περιλαμβάνεται εκτενής περιγραφή και σκαριφήματα της οχύρωσης καθώς και των δύο σημαντικότερων πυλών της. Ο ίδιος μελετητής, λίγα χρόνια πριν, είχε - με κάποιες επιφυλάξεις - για πρώτη φορά ταυτίσει τον χώρο με τις Βατίες.

Τη δεκαετία του 1970 ο αείμνηστος καθηγητής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Σωτήρης Δάκαρης προχώρησε σε συνεργασία με το Αθηναϊκό Κέντρο Οικιστικής σε τοπογραφική αποτύπωση του συνόλου των ορατών αρχαιοτήτων (οχύρωση, δεξαμενές, αναλήμματα, λείψανα οικιών και δημοσίων κτιρίων) στον λόφο, αποδίδοντας τις εκτεταμένες επισκευές και συμπληρώσεις που παρατηρούνται στο αρχαίο τείχος στην περίοδο μετά τη Ρωμαϊκή κατάκτηση της Ηπείρου και πριν την ίδρυση της Νικόπολης (167-31 π.Χ.). Τη δεκαετία του 1980 ο F. Wozniak, σε συνδυασμό και με τα λείψανα Παλαιοχριστιανικής βασιλικής, χρονολόγησε κάποιες από τις συμπληρώσεις της οχύρωσης στην Ύστερη Ρωμαϊκή περίοδο, ενώ απέδωσε την αποσπασματική κατάσταση διατήρησής τους σε περαιτέρω επεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά τη Βυζαντινή αλλά και την Οθωμανική περίοδο.

Τη δεκαετία του 1990 το Πανεπιστήμιο της Βοστώνης σε συνεργασία με τις IB' E.Π.Κ.Α. και 8η Ε.Β.Α., αρμόδιες τότε για τον Νομό Πρέβεζας, πραγματοποίησε επιφανειακές έρευνες στην περιοχή του Ριζοβουνίου και της Ρωμιάς, γεωλογικές πυρηνοληψίες στην περιοχή της αποξηραμένης λίμνης Μαυρής καθώς και αεροφωτογράφιση στον αρχαιολογικό χώρο του Καστριού.

Τέλος, την άνοιξη του 2007 η τότε νεοσύστατη ΛΓ' Ε.Π.Κ.Α., στο πλαίσιο της σύνταξης μελέτης ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου, πραγματοποίησε εργασίες

καθαρισμού από τη βλάστηση, λεπτομερούς καταγραφής, φωτογραφικής τεκμηρίωσης και τοπογραφικής αποτύπωσης ορατών αρχαιοτήτων στον αρχαιολογικό χώρο του Καστρίου.

II. ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

II.1 Η οχύρωση

Η οχύρωση αποτελεί το εντυπωσιακότερο ορατό μνημείο του αρχαιολογικού χώρου. Με συνολικό μήκος 1.499μ., εκμεταλλεύεται τη φυσική διαμόρφωση του εδάφους, προκειμένου να περιβάλλει το ανώτερο και σχετικά επίπεδο τμήμα του λόφου, έκτασης περίπου 100 στρεμμάτων.

Ο Ελληνιστικός οχυρωματικός περίβολος είναι στο μεγαλύτερο μέρος του κατασκευασμένος με το πολυγωνικό σύστημα τοιχοποιίας. Στην περίπτωση, ωστόσο, της ΒΔ πύλης, της Β πυλίδας αλλά και των πύργων 1 και 2 της οχύρωσης χρησιμοποιήθηκε το ισόδομο σύστημα. Η χρήση διαφορετικών συστημάτων τοιχοποιίας θα μπορούσε πιθανόν να αποδοθεί σε διαφορετικές οικοδομικές φάσεις. Προς την ερμηνεία της διαφορετικής οικοδομικής φάσης συντείνει το γεγονός, ότι οι πύργοι 1 και 2 δεν συμπλέκονται με τα αντίστοιχα, πολυγωνικής δόμησης μεταπύργια διαστήματα.

Τα μεταπύργια διαστήματα του τείχους, πλάτους 3,20/3,60μ., διαμορφώνονται με δύο παράλληλες μεταξύ τους παρειές-όψεις. Το ενδιάμεσο κενό γεμίζεται με αργούς λίθους και χώμα, ενώ η όλη κατασκευή ενισχύεται ανά τακτά διαστήματα με εγκάρσια ζεύγματα.

Η συγκεκριμένη μορφή του τείχους υπαγορεύθηκε σε μεγάλο βαθμό από την ίδια τη μορφολογία του εδάφους. Στο δυτικό του σκέλος, όπου τα πρανή του λόφου παρουσιάζουν μεγάλες κλίσεις, το τείχος δε χρειαζόταν να ενισχυθεί με πύργους, ενώ υπάρχει μόνο μία πυλίδα. Παρόμοια είναι η κατάσταση και στο ανατολικό σκέλος, στο οποίο εντοπίζεται μόνο ένας μικρός τετράγωνος πύργος ενισχυμένος με σταυροειδές ζεύγμα στο εσωτερικό του.

Στη νότια απόληξη της οχύρωσης, στο σημείο που συναντάται το ανατολικό με το δυτικό σκέλος, υψώνεται ένα μεγάλος τετράγωνος πύργος διαστάσεων 12,50 X 12,50μ., το εσωτερικό του οποίου ενισχύεται με σταυροειδές ζεύγμα και γεμίζεται με αργούς λίθους. Ο πύργος αυτός χρησίμευε ως παρατηρητήριο για την κατόπτευση της γύρω περιοχής αλλά και για την προστασία πυλίδας πλάτους 1,20μ. Δίπλα στην πυλίδα, στην εξωτερική παρειά του τείχους διακρίνεται μία μικρών διαστάσεων ορθογώνια εσοχή, πιθανώς για την τοποθέτηση λατρευτικών συμβόλων.

Πιο πολύπλοκο είναι το σύστημα οργάνωσης της άμυνας του βόρειου σκέλους της οχύρωσης. Οι ήπιες κλίσεις που παρουσιάζει η πλαγιά του λόφου στο σημείο αυτό, εκτός του ότι επιτρέπουν την απρόσκοπτη επικοινωνία του οχυρωμένου οικισμού με τη χώρα του, καθιστούσαν την οχύρωση ευάλωτη σε περίπτωση πολιορκίας. Για τον λόγο αυτό, το τείχος ενισχύεται με μία θλάση και έξι ισχυρούς τετράγωνους πύργους, οι οποίοι προβάλλουν από το μεταπύργιο κατά 3,20/4,00μ. Με εξαίρεση τους προαναφερθέντες πύργους 1 και 2, οι υπόλοιποι συμπλέκονται με τα μεταπύργια διαστήματα, ενώ όλοι διαθέτουν λαξευμένη ταινία στις ακμές τους και σταυροειδές ζεύγμα στο εσωτερικό τους.

Σε τέσσερις περιπτώσεις δίπλα από τους πύργους ανοίγονται αντίστοιχες πυλίδες, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και η προαναφερθείσα βόρεια πυλίδα. Και οι τέσσερις πυλίδες ανοίγονται κάθετα στο τείχος με τον πύργο να υψώνεται στα δεξιά του εισερχομένου για την καλύτερη δυνατή προστασία τους. Στην περίπτωση της βόρειας πυλίδας, η προβολή προς το εσωτερικό του πύργου που την προστάτευε σε συνδυασμό - σύμφωνα με τον Hammond - με έναν παράλληλο προς την οχύρωση τοίχο διαμόρφωνε μία περίκλειστη αυλή, η οποία λειτουργούσε ως δεύτερη γραμμή άμυνας. Δύο από τις πυλίδες σώζονται ακέραιες μέχρι το τοξωτό υπέρθυρο της πρόσοψής τους. Ανήκουν στον τύπο των πυλών με δίλιθο τοξωτό υπέρθυρο στην πρόσοψη και οριζόντια στέγαση στο εσωτερικό τους.

Στα ΒΔ, μεταξύ δύο παράλληλων τμημάτων του τείχους, ανοίγεται η κύρια πύλη του οικισμού, μέγιστου πλάτους 3,30μ. Μπροστά από την πύλη, που ήταν επίσης τοξωτή, κείται το οικοδομικό υλικό της ανωδομής της σε άριστη κατάσταση. Η πυκνή διάταξη πυλών στο βόρειο σκέλος του τείχους ήταν απαραίτητη για την εξυπηρέτηση της καθημερινής κίνησης των κατοίκων προς την πεδινή ενδοχώρα και τις πηγές της Πριάλας στους πρόποδες του λόφου, η οποία αποτελούσε την κύρια πηγή υδροδότησης του οικισμού. Συγχρόνως προσέδιδε στην οχύρωση ενεργητικό χαρακτήρα, επιτρέποντας στους αμυνόμενους τη διενέργεια αιφνιδιαστικών επιθέσεων.

Μεταγενέστερες φάσεις και συμπληρώσεις διατηρούνται σε όλο το μήκος της αρχαίας οχύρωσης. Στο βόρειο σκέλος, σώζονται λείψανα μίας οικοδομικής φάσης που μπορεί να χρονολογηθεί στην Ύστερη Αρχαιότητα, με βάση τη δόμηση με εναλλασσόμενες ζώνες αργολιθοδομής και πλινθοδομής σύμφωνα με το σύστημα *opus incertum mixtum*. Οι πλίνθοι διατάσσονται σε πέντε επάλληλες σειρές, έχοντας ως συνδετικό υλικό άφθονο ασβεστοκονίαμα με τριμμένο κεραμίδι. Επεμβάσεις αυτής της περιόδου σώζονται στον πύργο καθώς και στον πύργο 2, που προστάτευε τη βόρεια πυλίδα.

Μπροστά από αυτήν την πυλίδα κείται όγκος οικοδομικού υλικού, που σώζει ζώνη αποτελούμενη από τέσσερις σειρές πλίνθων, ενώ πεσμένος πάνω στο τείχος βρίσκεται άλλος ένας όγκος αργολιθοδομής με άφθονο κονίαμα που προέρχεται πιθανότατα από την ανωδομή της πυλίδας.

Η οικοδομική φάση της Ύστερης Αρχαιότητας σώζεται ιδιαίτερα αποσπασματικά, γεγονός που αποδίδεται σε μεταγενέστερες επεμβάσεις της Βυζαντινής και της Οθωμανικής περιόδου. Σε αυτές τις περιόδους θα πρέπει να ανήκει μέρος του σωζόμενου έως τον δεύτερο όροφο του πύργου που οικοδομήθηκε επί της θλάσης του βορείου σκέλους αλλά και μια μήκους περίπου 500 μ. προσθήκη, που οικοδομήθηκε επί του ανατολικού σκέλους της Ελληνιστικής οχύρωσης. Η τελευταία -πλάτους 1,60μ. - διασώζει δύο κλίμακες ανόδου και δύο πύργους- παρατηρητήρια που προβάλλουν προς το εσωτερικό, από τα οποία επιτυγχάνεται ο έλεγχος της αποξηραμένης πλέον λίμνης Μαυρής προς Ν και η οπτική επαφή με την πόλη της Άρτας.

II.2 Ο οικισμός

Τα ορατά λείψανα του ίδιου του αρχαίου οικισμού είναι αισθητά λιγότερα, καθώς το μεγαλύτερο μέρος του καλύπτεται από πυκνή βλάστηση. Τα λιγοστά αρχιτεκτονικά λείψανα που αποτυπώνονται στο τοπογραφικό διάγραμμα που δημοσίευσε ο Σ. Δάκαρης,

έχουν κοινό προσανατολισμό (BA-ΝΔ), γεγονός που πιθανώς σημαίνει ότι ο οικισμός αναπτύχθηκε, στο βαθμό που το επέτρεπε η διαμόρφωση του εδάφους, βάσει οργανωμένου πολεοδομικού σχεδίου.

Το ανώτερο τμήμα του λόφου περιβάλλεται από ισχυρό πολυγωνικό τοίχο που, σύμφωνα με τον Δάκαρη, προστάτευε και οριοθετούσε την εσωτερική ακρόπολη του οικισμού. Λείψανα πολυγωνικού τοίχου εντοπίζονται και στην κορυφή του λόφου.

Στη ΒΔ γωνία της ακρόπολης εντοπίζονται τα λείψανα ενός μεγάλου τετράπλευρου δημόσιου κτιρίου διαστάσεων 34,50X33μ. ενισχυμένου με αντηρίδες στη δυτική πλευρά του. Κατά την Ύστερη Αρχαιότητα στο εσωτερικό αυτού του κτιρίου κατασκευάστηκε τρίκλιτη βασιλική, από την οποία διασώζεται η ανίδα με το τεταρτοσφαίριο της κόγχης και μεγάλο μέρος της δυτικής πλευράς της. Τον 17ο αι. μ.Χ., επί του κεντρικού κλίτους της βασιλικής, αναγέρθηκε το καθολικό της Ι.Μ. Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Μονή Καστρίου), το εσωτερικό του οποίου κοσμήθηκε με εξαιρετικής τέχνης τοιχογραφίες. Στο συγκρότημα των κτιρίων της Μονής συμπεριλαμβάνεται μία δεξαμενή και το κτίριο των κελιών που χρονολογείται στα μέσα του 19ου αιώνα.

Στη ΒΑ γωνία της ακρόπολης εντοπίζεται μία τετράπλευρη, λαξευμένη στο φυσικό βράχο, δεξαμενή διαστάσεων 5x3μ. και συνολικής χωρητικότητας 60μ³. Άλλες τρεις δεξαμενές, λαξευμένες επίσης στο βράχο και διαστάσεων, η μία 3X3μ. και οι άλλες δύο 4x6μ., εντοπίζονται διάσπαρτες στον χώρο. Η χρήση τους φαίνεται να εκτείνεται σε όλες της φάσης κατοίκησης του χώρου. Γύρω από το στόμιό τους είναι ορατά τα ίχνη λαξεύσεων επί του φυσικού βράχου, τα οποία αποκαλύπτουν το περίγραμμα κτιρίων, από τις στέγες των οποίων το νερό οδηγούνταν στο εσωτερικό τους.

II.3 Το νεκροταφείο

Το νεκροταφείο εντοπίζεται στη βόρεια πλαγιά του λόφου μεταξύ της οχύρωσης και του επαρχιακού δρόμου Ρωμιάς – Ριζοβουνίου, αλλά και στα πρανή του απέναντι υψώματος Μουλιά. Σύμφωνα με μαρτυρίες κατοίκων της περιοχής, κατά την κατασκευή του δρόμου καταστράφηκαν αρκετοί τάφοι, ένας από τους οποίους διακρίνονταν έως πρόσφατα στα πρανή του δρόμου. Δεδομένου, μάλιστα, ότι ο χώρος είναι ανοιχτός και δεν φυλάσσεται συστηματικά, κατά καιρούς αρκετοί από αυτούς έχουν συληθεί από αρχαιοκάπηλους. Πρόκειται για τάφους κιβωτιόσχημους από ασβεστολιθικές πλάκες, με κάλυψη που επίσης συνίσταται από δύο ή τρεις πλάκες από το ίδιο υλικό. Καθώς στην περιοχή, στην οποία αναπτύσσεται το νεκροταφείο, κυριαρχεί ο ασβεστολιθικός βράχος, η διάταξη των τάφων είναι ιδιαίτερα αραιή, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα το νεκροταφείο να εντοπίζεται σε μία αρκετά μεγάλη έκταση.

II.4 Το υδραγωγείο της Νικόπολης

Χρονολογείται στους αυτοκρατορικούς χρόνους και κατασκευάστηκε με σκοπό την υδροδότηση της Νικόπολης από τις πηγές του Αγ. Γεωργίου. Στο μεγαλύτερο τμήμα του έχει τη μορφή αύλακας με τοξωτή, στεγανοποιημένη κάλυψη και τετράγωνα ανοίγματα εξαερισμού. Ο αγωγός ακολουθούσε τις ισοϋψείς γραμμές του εδάφους για να έχει την απαιτούμενη κλίση, που εξασφάλιζε τη σταθερή ροή του νερού. Για το λόγο αυτό στη λεκάνη του Θεσπρωτικού διαγράφει μεγάλη καμπύλη από τον Κοκκινόπηλο έως την

έξοδο του από το στενό της Στεφάνης. Προκειμένου να ακολουθήσει αυτή την πορεία περνά από τους πρόποδες του λόφου Καστρί, όπου στρέφεται προς Βορρά κατευθυνόμενο προς Ριζοβούνι. Τα λείψανα του εντοπίζονται στον χώρο μεταξύ του βόρειου σκέλους της οχύρωσης και της παλαιάς δεξαμενής ύδρευσης του Θεσπρωτικού, αλλά και στα πρηνή του απέναντι λόφου «Μουλιά».

II.5 Αρχαιότητες και μνημεία στον άμεσο περίγυρο του αρχαιολογικού χώρου

Πέρα από το υδραγωγείο της Νικόπολης, το οποίο σε μεγάλο βαθμό διατρέχει την περιοχή του Θεσπρωτικού, στον άμεσο περίγυρο του αρχαιολογικού χώρου εντοπίζονται και άλλοι σημαντικοί αρχαιολογικοί χώροι, αλλά και θέσεις αρχαιολογικού ενδιαφέροντος.

Ο Κοκκινόπηλος αποτελεί μία από τις σημαντικότερες υπαίθριες θέσεις της Παλαιολιθικής περιόδου στην Ήπειρο, γνωστή ήδη από τη δεκαετία του 1960. Βρίσκεται στην κοιλάδα του Λούρου, σε απόσταση 2 έως 3 χλμ. ΒΑ του αρχαιολογικού χώρου των Βατιών.

Οι χαρακτηριστικές αποθέσεις ερυθρογής (terra rossa) της περιοχής καλύπτουν μια έκταση εκατοντάδων στρεμμάτων και έχουν πάχος δεκάδων μέτρων. Η σταδιακή διάβρωση των αποθέσεων του Κοκκινόπηλου έφερε στην επιφάνεια εκατοντάδες λίθινα εργαλεία, τα περισσότερα από τα οποία χρονολογούνται στη Μέση και Ανώτερη Παλαιολιθική περίοδο. Ωστόσο λόγω της οξύτητας του χώματος απουσιάζουν πλήρως τα οργανικά κατάλοιπα, που θα έδιναν μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για τον χαρακτήρα της ανθρώπινης δραστηριότητας στην περιοχή. Το 1991, η αποκάλυψη ενός ασφαλώς στρωματογραφημένου χειροπέλεκυ του Ύστερου Αχελαίου τύπου, 17μ. βαθύτερα από στρώματα της Μέσης Παλαιολιθικής περιόδου, επεξέτεινε το χρονολογικό ορίζοντα της θέσης έως την Κατώτερη Παλαιολιθική περίοδο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει **η περιοχή στα δυτικά του αρχαίου οικισμού**. Στη θέση Γκιμπαϊντάνι, σε απόσταση περίπου 1.000μ. από το Καστρί, αποκαλύφθηκε το 1988, κατά τη διάρκεια εργασιών διάνοιξης αγροτικού δρόμου, τμήμα της θεμελίωσης κτιρίου κατασκευασμένου από ασβεστολιθικούς ογκόλιθους. Πρόκειται για μικρή οικιστική μονάδα οικογενειακού χαρακτήρα, που μπορεί να χρονολογηθεί στην Ελληνιστική περίοδο. Το μεγαλύτερο τμήμα του κτιρίου, που δεν έχει ακόμα ερευνηθεί, σώζεται κάτω από τα πρηνή του λόφου.

Σε απόσταση 900 περίπου μέτρων από το παραπάνω Ελληνιστικό κτίριο, εντοπίζονται θεμέλια κτιρίων, λιθοσωροί και όστρακά κεραμικής που χρονολογούνται στην Προϊστορική περίοδο. Στην ίδια περιοχή το 1987, κατά τη διάρκεια εργασιών διαμόρφωσης της κοίτης του παρακείμενου Ξηροποτάμου, αποκαλύφθηκαν τάφοι Βυζαντινής περιόδου (“Σλαβικοί”).

Λίγο νοτιότερα, στην κορυφή χαμηλού λόφου, σώζονται τα ερείπια μεγάλης δημόσιας αποθήκης καλαμποκιού (Κωτσέκι) για τη συγκέντρωση της δεκάτης και του γεωμόρου από τους καλλιεργητές της περιοχής. Η σιταποθήκη κατασκευάστηκε το 1902 από την Ι.Μ. Καστρίου σε αντικατάσταση παλαιότερης, που κάηκε από τον Οθωμανικό στρατό το 1897.

III. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

Ο αρχαίος οχυρωμένος οικισμός στο Καστρί Ριζοβουνίου, μαζί με τα λείψανα του Ρωμαϊκού υδραγωγείου της Νικόπολης στους πρόποδες του λόφου, κηρύχθηκε ως αρχαιολογικός χώρος με την υπ' αριθ. 15749/19.12.1961 Υ.Α. (ΦΕΚ 35/Β/02.02.1962).

Ακολούθησε η κήρυξη του συγκροτήματος των κτιρίων της Ι.Μ. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, με την υπ' αριθ. ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ33/35146/1035/30.06.1997 Υ.Α. (ΦΕΚ 693/Β/19.08.97), καθώς και η επανακήρυξη-οριοθέτηση του αρχαιολογικού χώρου, μετά από πρόταση της ΛΓ' Ε.Π.Κ.Α. Πρέβεζας – Άρτας, με την υπ' αριθ. ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ33/94205/4091/30-09-2011 Υ.Α. (ΦΕΚ 285/ΑΑΠ/31-10-2011).

Σύμφωνα με τη νέα αυτή οριοθέτηση ο αρχαιολογικός χώρος καταλαμβάνει έκταση 5079,77 στρεμμάτων και περιλαμβάνει, εκτός του οχυρωμένου οικισμού, το σύνολο της αρχαίας νεκρόπολης καθώς και τμήμα του Ρωμαϊκού υδραγωγείου της Νικόπολης. Πέρα από τα παραπάνω περιλαμβάνει, στα δυτικά, τα λείψανα κτιρίου της Ελληνιστικής περιόδου, τη θέση εντοπισμού λιθοσωρών της Προϊστορικής περιόδου και τάφων της Βυζαντινής περιόδου, τον κηρυγμένο Ιερό Ναό της Αγίας Τριάδας και μία δημόσια αποθήκη καλαμποκιού του 19ου αιώνα.

IV. ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ (2023-2027)

Στους στόχους του συγκεκριμένου πενταετούς προγράμματος της αρχαιολογικής, συστηματικής επιφανειακής και ανασκαφικής έρευνας στο Καστρί Ριζοβουνίου συμπεριλαμβάνονται:

- Η καλύτερη γνωριμία με τα αρχαιολογικά κατάλοιπα της τρισχιλιετούς, τουλάχιστον, κατοίκησης στον λόφο Καστρί Ριζοβουνίου και, γενικότερα, στην περιοχή της Λάκκας Σουλίου.
- Η επίλυση θεμάτων σχετικών με την αρχική μορφή του οχυρωματικού περιβάλλοντος αλλά και με την έκταση, τη μορφή και την ακριβή χρονολόγηση των μεταγενέστερων επεμβάσεων σε αυτόν.
- Η επίλυση θεμάτων σχετικών με τη μορφή των -εντυπωσιακά σωζόμενων, αλλά καλυμμένων με εκτεταμένες νεότερες επιχώσεις- πυλών και πυλίδων της οχύρωσης των αρχαίων Βατιών καθώς και θεμάτων σχετικών με την οχυρωματική αρχιτεκτονική της εν λόγω πόλης-ακρόπολης.
- Η καλύτερη γνωριμία με τον πολεοδομικό σχεδιασμό της πόλης-ακρόπολης των αρχαίων Βατιών.
- Η εξοικείωση των φοιτητών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με τη μορφή της οχυρωμένης πόλης-ακρόπολης, ιδιαίτερα συχνή στο αρχαιολογικό τοπίο της -δυτικής και νότιας κυρίως- Ηπείρου.

1^ο έτος (Σεπτέμβριος 2023)

- Καθαρισμός των λειψάνων του -ενισχυμένου με αντηρίδες στη δυτική πλευρά του- τετράπλευρου, δημόσιου πιθανότατα, κτιρίου (34,50 X 33μ.) στη ΒΔ γωνία της λεγόμενης εσωτερικής ακρόπολης, μεγάλου τμήματος της εν λόγω ακρόπολης αλλά και

τμημάτων της ελληνιστικής οχύρωσης καθώς και των επάνω σε αυτήν θεμελιωμένων μεταγενέστερων φάσεων της οχύρωσης περιμετρικά του λόφου.

- Διάνοιξη τεσσάρων δοκιμαστικών τομών στο εν λόγω κτίριο, για τη διαπίστωση της στρωματογραφίας του χώρου, της αλληλουχίας των φάσεων χρήσης-κατοίκησης του κτιρίου, του τρόπου θεμελίωσης των εξωτερικών και εσωτερικών τοίχων του στον φυσικό βράχο.
- Αναλογική και ψηφιακή σχεδιαστική αποτύπωση του συνόλου των διαφόρων αρχιτεκτονικών καταλοίπων του χώρου, προκειμένου να εκπονηθεί νέο -και τρισδιάστατο- τοπογραφικό του χώρου και του λόφου.

V. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ

Το πενταετές ανασκαφικό-ερευνητικό πρόγραμμα στηρίζεται οικονομικά από το **Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων** και την **ΑΙΓΕΑΣ ΑΜΚΕ**. Παράλληλα, θα αναζητηθούν και χορηγίες τόσο από Κοινωφελή Ιδρύματα της Ελλάδας και του Εξωτερικού, όσο και από ιδιώτες.

VI. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

- Κλεοπάτρα Καθάρειο, Επίκουρη Καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Διευθύντρια του ανασκαφικού προγράμματος
- Ανθή Αγγέλη, Προϊσταμένη της ΕΦΑ Πρέβεζας
- Γεώργιος Ρήγιнос, Προϊστάμενος του Τμήματος Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιολογικών Χώρων & Μουσείων της ΕΦΑ Πρέβεζας
- Γεώργιος Σμύρης, Αναπληρωτής καθηγητής Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
- Μάριος Χουλιάρης, Αρχαιολόγος (ΠΙ)
- Φωτογράφος
- Συντηρητής αρχαιοτήτων
- Υπεύθυνος γεωφυσικών ερευνών
- Στις έρευνες συμμετέχουν επίσης προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί φοιτητές Αρχαιολογίας του Τμήματος Ιστορίας & Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

VII. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχαίες πηγές

- ΑΡΙΠΟΚΡΑΤΙΩΝ, Ελάτεια = FGrHist IIB, 115, F206
- ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, *Περί Αλοννήσου*, 7,32

- ΣΤΡΑΒΩΝ 7.7.5 C34
- ΨΕΥΔΟΣΚΥΛΛΑΞ 30.513, 548.

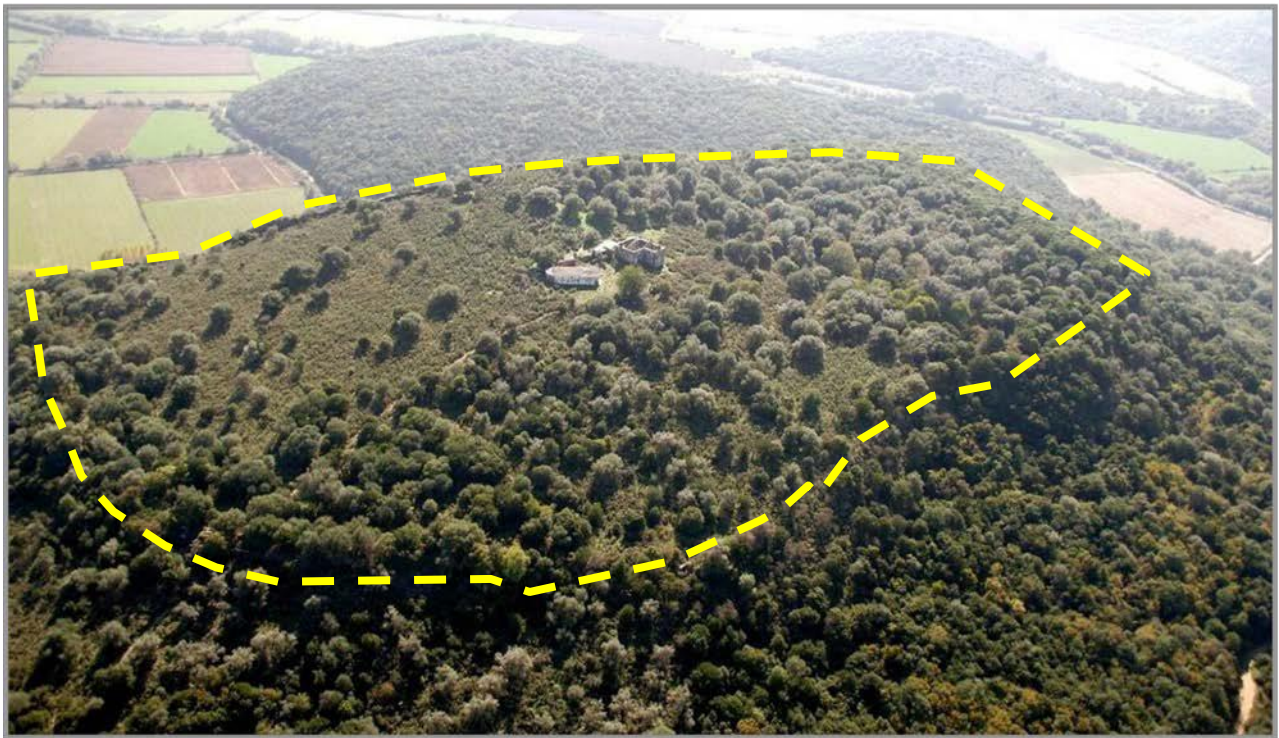
Γενική Βιβλιογραφία

- ΑΝΔΡΕΟΥ Η., 1988, Θέση: Κιμπαϊντάνια, *ΑΔ* 43, Β1, 306.
- ΑΝΔΡΕΟΥ Η., 1994, Νέες Προϊστορικές θέσεις στην Ήπειρο, στο: *Φηγός. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Σωτήρη Δάκαρη*, Ιωάννινα, 233-265.
- ΑΝΔΡΕΟΥ Ι., 1997, Οι αρχαιότητες της ανατολικής Κασσωπαίας και η σημασία τους για την έρευνα της Ηπείρου, στο: Ν.Δ. ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ (επιμ.), *Ιστορικά Μνημεία της Λάκκας Σούλι, Ημερίδα, Αθήνα, Κυριακή 11 Φεβρουαρίου 1996*, Πρέβεζα, 31-47.
- ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ Ν.Δ., 2005, Ο Άγγλος θεολόγος ThomasS. Hughes στην Πρέβεζα και τη Νικόπολη, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 41-42, 53-144.
- ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ Ν.Δ., 2009, Ο Άγγλος λοχαγός William Leake στο Νομό Πρέβεζας, *Ηπειρωτών Κοινόν* 2, 82-83.
- ΚΑΤΣΑΔΗΜΑ Ι., 1997, Αρχαιολογικά κατάλοιπα στην περιοχή της Κάτω Λάκκας Σουλίου, στο: Ν.Δ. ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ (επιμ.), *Ιστορικά Μνημεία της Λάκκας Σούλι, Ημερίδα, Αθήνα, Κυριακή 11 Φεβρουαρίου 1996*, Πρέβεζα, 17-29.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΚΗ, Α.Ι. & ΣΠΑΝΟΔΗΜΟΣ, Χρ., 2009, Μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι της Λάκκας Σούλι του νομού Πρέβεζας, *Ηπειρωτών Κοινόν* 2, 9-43.
- ΜΑΜΑΛΟΥΚΟΥ Σ., 1997, Καταγραφή των μνημείων της Λάκκας Σούλι, στο: Ν.Δ. ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ (επιμ.), *Ιστορικά Μνημεία της Λάκκας Σούλι, Ημερίδα, Αθήνα, Κυριακή 11 Φεβρουαρίου 1996*, Πρέβεζα, 175- 205.
- ΜΠΕΤΣΟΣ Ο., 1975, *Λέλοβα (το σημερινόν Θεσπρωτικόν) και η κάτω Λάκκα Σούλι. Η ιστορία της περιόδου της Τουρκοκρατίας των εξ εγγράφων πηγών*, Πρέβεζα.
- ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ν., 1995, *Μνήμες από τα παραδοσιακά Λέλοβα (σημερινό Θεσπρωτικό) περιόδου 1920-1940*, Θεσπρωτικό.
- ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ Δ., 1997, Κατάλοιπα παλαιολιθικής κατοίκησης στο Νομό Πρέβεζας, στο: Ν.Δ. ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ (επιμ.), *Ιστορικά Μνημεία της Λάκκας Σούλι, Ημερίδα, Αθήνα, Κυριακή 11 Φεβρουαρίου 1996*, Πρέβεζα, 85-96.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Β.Ν., 1997, Η ευρύτερη περιοχή του Αμβρακικού κόλπου κατά την Παλαιοχριστιανική περίοδο, στο: *Αφιέρωμα στον Ν.Γ.Λ. Hammond*, 335-348, Θεσσαλονίκη.
- ΡΗΓΙΝΟΣ, Γ. , 2013, Το ρωμαϊκό υδραγωγείο της Νικόπολης στην περιοχή της Λάκκας Σουλίου, στο: Σ. ΜΑΜΑΛΟΥΚΟΣ & Γ. ΡΗΓΙΝΟΣ (επιμ.), *Λάκκα Σουλίου II: πρακτικά του Επιστημονικού Συμποσίου «Λάκκα Σουλίου. Νέες ιστορικές και αρχαιολογικές καταγραφές» (Θεσπρωτικό, 28-29 Ιουλίου 2012)*, Θεσπρωτικό – Αθήνα, 93-120.
- ΣΠΑΝΟΔΗΜΟΣ, Χ., & ΡΗΓΙΝΟΣ, Γ., 2013, Καστρί Ριζοβουνίου (Βατίες). Νέα δεδομένα και προοπτικές, στο: Σ. ΜΑΜΑΛΟΥΚΟΣ & Γ. ΡΗΓΙΝΟΣ (επιμ.), *Λάκκα Σουλίου II: πρακτικά του Επιστημονικού Συμποσίου «Λάκκα Σουλίου. Νέες ιστορικές και*

αρχαιολογικές καταγραφές» (Θεσπρωτικό, 28-29 Ιουλίου 2012), Θεσπρωτικό – Αθήνα, 57-92.

- DAKARIS S., 1971, *Cassopaia and the Elean Colonies*, Athens (Ancient Greek Cities 4).
- DOUKELLIS P., DUFAURE J.J. & FOUACHE E., 1995, Le context géomorphologique et historique de l'aqueduc de Nicopolis, *BCH* 119, 209-233.
- HAMMOND N.G.L., 1954, The colonies of Elis in Cassopaea, στο: *Αφιέρωμα εις την Ήπειρο, εις μνήμην Χρ. Σούλη*, Αθήνα, 26-36.
- HAMMOND N.G.L., 1967, *Epirus, The geography, the ancient remains, the history and the topography of Epirus and adjacent areas*, Oxford.
- KARATZENI V., 2001, Epirus in the Roman Era, in: J. ISAGER (ed.), *Foundation and Destruction, Nikopolis and Northwestern Greece, The archaeological evidence for the city destructions, the foundation of Nicopolis and the synoecism*, Aarhus 2001, 163-179 (*Monographs of the Danish Institute at Athens* 3).
- PAPAGIANNI D., 2000, *Middle Paleolithic occupation and technology in northwestern Greece* [*British Archaeological Reports*, International Series 882].
- RUNNELS C.N & VAN ANDEL T.H., 2003, The early stone age of the Nomos Preveza: Landscape and settlement, in: J. WISEMAN & K. ZACHOS (Eds.), *Landscape Archaeology in Southern Epirus, Greece*, I, 47-134 (*Hesperia Suppl.* 32).
- TARTARON T.F., 2004, *Bronze age landscape and society in southern Epirus, Greece* [*British Archaeological Reports*, International Series 1290].
- WOZNIAK F., 1984, Late Roman fortifications in Epirus, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 26, 71-77.

EIKONEΣ

Εικ. 1

Αεροφωτογραφία του αρχαιολογικού χώρου
με σημειωμένη την πορεία της Ελληνιστικής οχύρωσης.

Εικ. 2

Αγ. Γεώργιος. Πεσσοστοιχία Ρωμαϊκού Υδραγωγείου Νικόπολης.

(α)

(β)

Εικ. 3

- α.** Το συγκρότημα κτιρίων της Ι.Μ. Κοιμήσεως της Θεοτόκου.
β. Το καθολικό της Ι.Μ. Κοιμήσεως της Θεοτόκου.

(α)

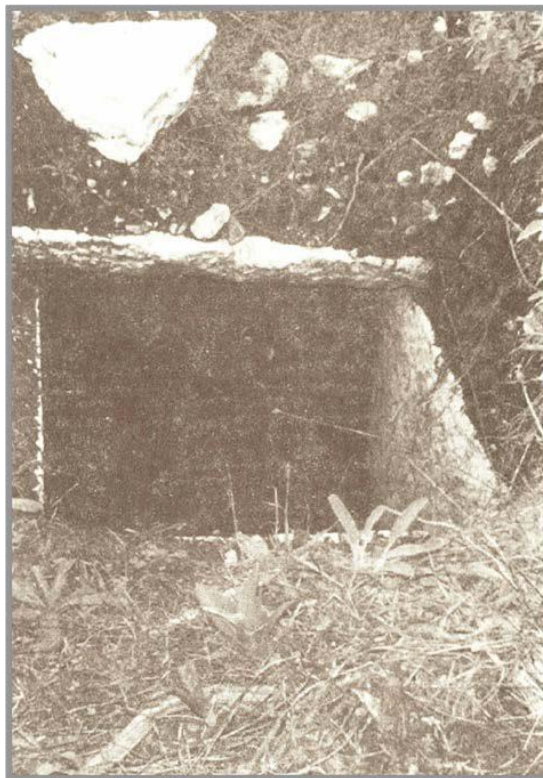

(β)

Εικ. 4
α. Δεξαμενή
β. Το κτίριο των Κελιών (Κούλια)

(α)

(β)

Εικ. 5

α. Περιοχή εντοπισμού αρχαίων τάφων.

Λήψη από τη βόρεια πυλίδα της οχύρωσης

β. Συλημένος κιβωτιόσχημος τάφος

(Από το άρθρο του Οδ. Μπέτσου, Χωρογραφία κάτω Λάκκας Σουλίου,
στο *Ιστορικά μνημεία της Κάτω Λάκκας Σούλι*)

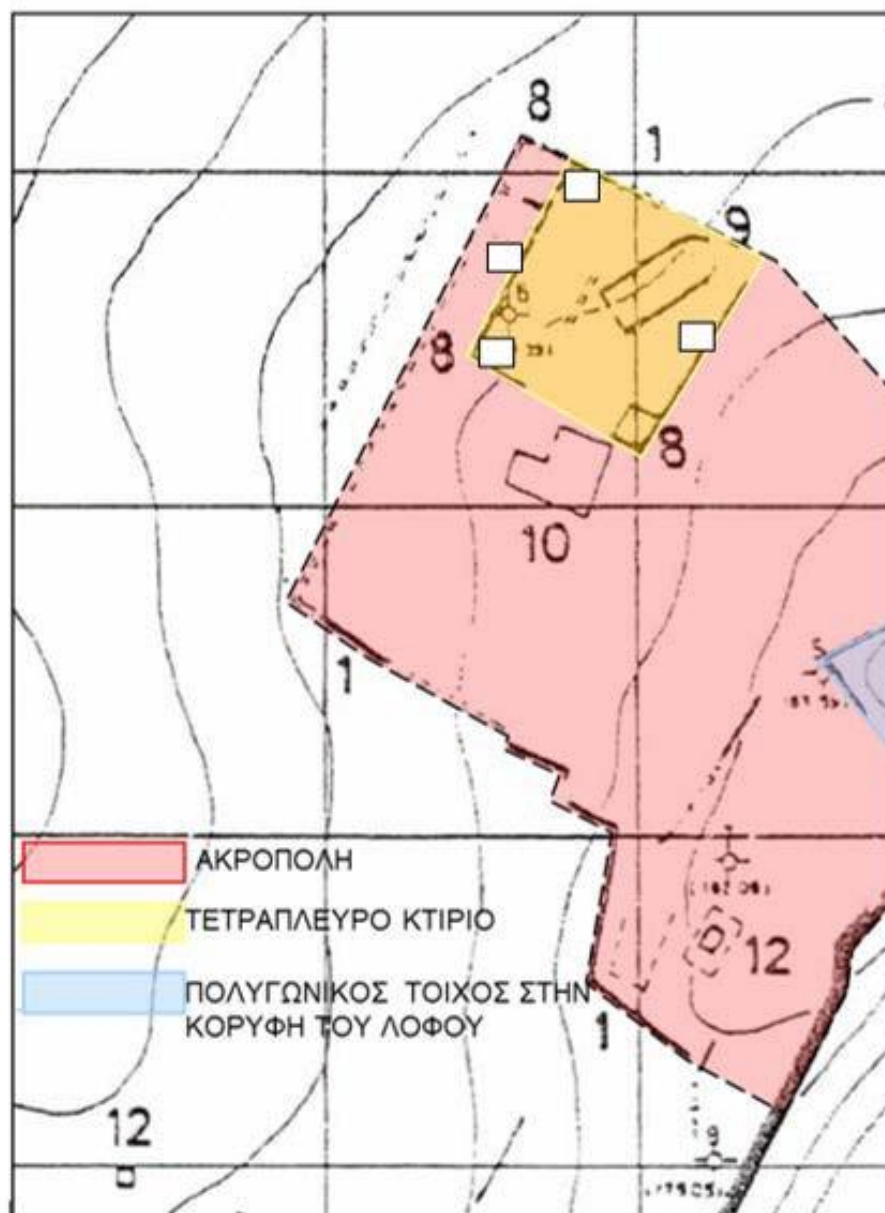

(α)

Εικ. 6

α-β. Τμήματα του τείχους της εσωτερικής ακρόπολης

Εικ. 7

Λεπτομέρεια της εσωτερικής ακρόπολης με σημειωμένες, ενδεικτικά, τις θέσεις των προτεινόμενων για το έτος 2023 δοκιμαστικών τομών.